

Bejubeld en verguisd

| DOOR: STEVEN VAN GALEN |

In het voorwoord van *Toneel in de Oudheid*, de jubileumuitgave ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van het Nederlands Klassiek Verbond, noemt voorzitter Hans Smolenaars dit een 'elegante boekje'. En dat is een juiste kwalificatie. In dit fraai uitgegeven boekwerkje worden de verschillende kanten van de Griekse en de Romeinse toneeltraditie helder belicht. Het eerste hoofdstuk *Het Atheense toneel: tragedie en komedie* is meteen het langste van de zes. Daarin zet Hein van Dolen uiteen wat we ons bij de oorsprong van de Griekse toneeltraditie moeten voorstellen: erediens en optochten in de openlucht voor Dionysos en andere goden, veelal op rijdende wagens. Toen het voor deze gelegenheid jaarlijks weer opgebouwde houten theater op de Agora in Athene in 498 v.Chr. ineenstortte, werd vlak buiten de stad, langs de helling van de Akropolis, het Dionysos-theater aangelegd. Dit theater, waarvan de restanten tot op heden zijn te zien, bood plaats aan 17.000 mensen. Daar heeft het zich allemaal afgespeeld: het ontstaan van de eerste tragedies, het ten tonele voeren van een tweede en een derde acteur, de ontwikkeling van decors en toneelmachines; een evolutie die uiteindelijk zou leiden tot onze huidige theaterpraktijk.

Decors

Veel aspecten van de toneelpraktijk tijdens het Dionysosfestival komen aan de orde: de inrichting van het theater, de samenstelling van het publiek (vrouwen mochten ook komen), de muzikanten en de muziek, de koorleden (amateurs) en de spelers (vaak goedbetaalde zangers), het probleem van de vrouwenrollen, de kleding, de maskers, de laarzen (pas vanaf 150 v.Chr. gebruikt), de dans en natuurlijk het decor. De eerste aanzetten tot wat we nu een decor zouden noemen, bestonden in de Griekse Oudheid uit driedzijdige zetstukken (prisma's) die rondom hun eigen as draaiden en waarop verschillende tafereelen waren geschilderd. Het was gebruikelijk om bloederige (moord)scènes niet op het toneel te tonen maar om deze door het

koor te laten vertellen. Op het zetstuk verscheen dan, letterlijk in een handomdraai, een afbeelding van de moord.

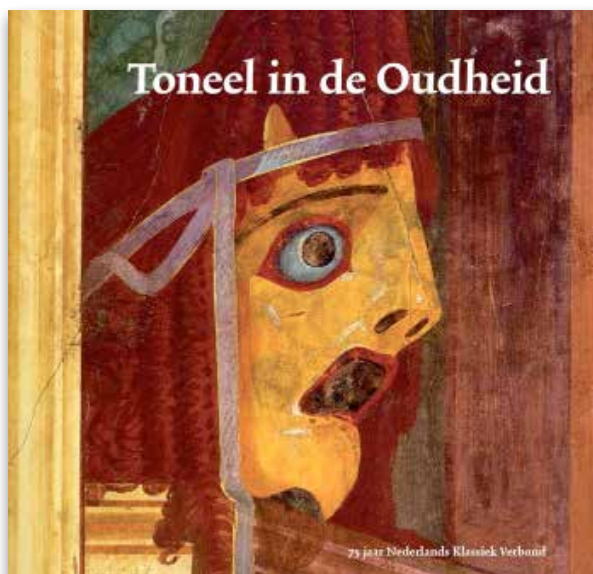
Prijzen

Behalve het decor komen ook de gigantische kosten van een productie aan bod. 'Men schat dat er per keer 260 kilo zilver of tien talenten mee gemoeid waren. Van dit enorme bedrag zouden 165 doorsneegezinnen een jaar lang hebben kunnen leven', schrijft Van Dolen. Voor rijke burgers was het een eer de kosten te mogen betalen, 'het is maar zelden gebeurd dat een burger zich eraan heeft willen onttrekken.' Aan het Dionysosfestival waren prijzen verbonden voor schrijvers, acteurs en het koor. Dit had het voor ons moeilijk voorstelbare gevolg dat de tragedies in het Dionysostheater maar één keer werden opgevoerd, 'een noodzakelijk gevolg van het wedstrijd karakter', aldus Van Dolen. 'Slechts bij hoge uitzondering en als blijk van postuum eerbetoon werd er een reprise gegeven.' Met uiteenzettingen over de belangrijkste verschillen tussen de tragedie en de komedie eindigt het eerste deel van het boek.

Bejubeld en verguisd

Na hoofdstukken over de Atheense tragedieschrijvers Aischylos, Sofokles en Euripides en de komedieschrijvers Aristofanes en Menander komt in het vierde hoofdstuk het Romeinse theater aan de orde, uit de

eerste en de tweede eeuw voor Christus. Co-auteur Patrick Gouw beschrijft de sociale status van acteurs als 'bejubeld en verguisd'. Hij verklaart deze ambivalentie uit het feit dat de traditionele Romeinse aristocratie het toneel bleef zien als een 'subversieve praktijk die een gevaar vormde voor kerndeugden als fatsoen (honestas) en waardigheid (dignitas)'. De meeste acteurs in de Romeinse tijd waren van eenvoudige komaf: slaven, vrijgelatenen, vreemdelingen. In de visie van de aristocratie gold het theater 'als een broeinest van wellust en politieke subversiviteit. Men vreesde het effect daarvan op het gewone volk.' De Romeinse aristocratie vond het ongepast dat uitgerekend de geminachte acteurs op maatschappelijk vlak hun stem konden laten horen, 'een geluid dat hun op grond van hun maatschappelijke positie immers allesbehalve toekwam. (...) Een ander, zwaarwegend, bezwaar was dat er op het toneel vaak sprake was van een omkering van sociale rollen en normen.' Stond het optreden in festivalcontext in de Griekse wereld nog hoog in aanzien, in de Romeinse tijd werden acteurs vaak over één kam geschoren met prostituees, gladiatoren en andere gestigmatiseerde beroepsgroepen. Het boek besluit met een stuk over de tragedies van de Romeinse schrijver Seneca. Al met al een mooie vogelvlucht over het toneel in de Griekse en de Romeinse Oudheid en inderdaad: een elegante boekje. ◀

- **Toneel in de oudheid**
- **Hein van Dolen e.a.**
- **Nederlands Klassiek Verbond**
- **ISBN: 9789090274034**